

Туризм і рекреація у межах прибережно-морських національних природних парків України

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2023.3.1-3/9>

Луць А. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, happyghost@ukr.net

Надійшла до редакційної колегії 04.05.2023.

Прийнята: 12.05.2023

Анотація. Національні природні парки (НПП) є складовою природно-заповідного фонду, діяльність в яких обмежується та регулюється, проте на їхній території можливі послуги з певних видів туризму й рекреації. Національні природні парки України, що знаходяться в прибережній смузі можуть запропонувати досить широкий спектр туристично-рекреаційних послуг, а з урахуванням виходу до моря та наявності пляжів, вони мають деякі переваги в порівнянні з багатьма іншими НПП України, що розміщені на суходолі. Метою дослідження був аналіз туристично-рекреаційного потенціалу прибережно-морських НПП України. Об'єктом дослідження стали НПП, що мають вихід до моря, предметом – туристично-рекреаційна діяльність у їхніх межах. Дослідження поставленої проблеми висвітлює чинники розвитку туризму та регуляція туристично-рекреаційної діяльності в межах національних природних парків України

Ключові слова. Національний природний парк, природно-заповідний фонд, туристично-рекреаційний потенціал, рекреаційна діяльність на природоохоронних територіях.

Tourism and recreation within the coastal and marine national natural parks of Ukraine

Luts Andrii

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, happyghost@ukr.net

Abstract. National natural parks are part of the nature reserve fund, the activities of which are limited and regulated, but certain types of tourism and recreation services are possible on their territory. National natural parks of Ukraine, located in the coastal area, can offer a wide range of tourist and recreational services, and taking into account access to the sea and the presence of beaches, they have some advantages compared to many other natural parks of Ukraine located on land. The purpose of the study was to analyze the tourist and recreational potential of coastal and marine national natural parks of Ukraine. National natural parks with access to the sea became the object of the study, and the subject - tourist and recreational activities within their borders. The study of the given problem highlights the factors of tourism development and the regulation of tourist and recreational activities within the national natural parks of Ukraine

Keywords. National natural park, nature reserve fund, tourist and recreational potential, recreational activities in nature-protected territories.

Вступ. Туризм та рекреація є важливою складовою сучасного життя, за допомогою якого люди задовольняють свої потреби, зокрема такі, як покращення стану здоров'я, емоційного стану, отримання нових вражень, знань і т. д.

Національні природні парки (НПП) є складовою природно-заповідного фонду, діяльність в яких обмежується та регулюється, проте на їхній території можливі послуги з певних видів туризму й рекреації. В Україні НПП не так популярні, як наприклад в США, де щорічно парки відвідують десятки мільйонів людей, проте наявність різних природних ландшафтів, різноманітної флори та фауни, історико-культурних туристичних об'єктів створює сприятливі умови для розвитку туристично-рекреаційної діяльності в межах даних парків. Національні природні парки України, що знаходяться в прибережній смузі можуть запропонувати досить широкий спектр туристично-рекреаційних послуг, а з урахуванням виходу до моря та наявності пляжів, вони мають деякі переваги в порівнянні з багатьма іншими НПП України, що розміщені на суходолі.

Метою дослідження був аналіз туристично-рекреаційного потенціалу прибережно-морських НПП України.

Об'єктом дослідження стали НПП, що мають вихід до моря, **предметом** – туристично-рекреаційна діяльність у їхніх межах.

Основними завданнями роботи були:

- аналіз сучасного стану туристично-рекреаційної діяльності в прибережно-морських НПП України;
- аналіз умов і потенціалу туризму та рекреації на цих територіях;
- розробка SWOT-аналізу розвитку туризму
- аналіз перспектив туризму і рекреації в межах цих НПП.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження ґрунтується на таких методах, як:

- описовий – для опису сучасного стану туризму,
- метод аналізу – для дослідження перспектив туристично-рекреаційної діяльності,
- порівняльно-географічний метод – для встановлення спільних рис та відмінностей між географічними об'єктами та процесами.

Результати та їх аналіз. Аналіз наукових джерел показав, що проблемам стану та розвитку туристично-рекреаційної діяльності в межах НПП в цілому приділяється значна увага. Для дослідження була використана інформація з сайту «Природно-заповідний фонд України» [1], офіційних сайтів національних природних парків України та деяких інших відкритих джерел інформації.

Дослідження поставленої проблеми висвітлює чинники розвитку туризму та регуляція туристично-рекреаційної діяльності в межах національних природних парків України. Головними чинниками розвитку туризму виступають:

- *внутрішні:* природно-географічні та кліматичні умови і особливості, економічна, політична ситуації всередині країни, рівень добробуту, освіти, культури населення, стан інфраструктури і т. д.
- *зовнішні:* фактори, що впливають на розвиток туризму через соціальні, демографічні й технологічні зміни, економічний і фінансовий розвиток, розвиток транспорту, торгівлі, інфраструктури, безпеку подорожі і т. д.

Національні природні парки є складовою природно-заповідного фонду України, де туристично-рекреаційна діяльність обмежується та регулюється.

Території НПП поділені на чотири функціональні зони:

- заповідну зону,
- зону регульованої рекреації,
- зону стаціонарної рекреації
- господарську зону.

У зоні регульованої рекреації можливе лише тимчасове перебування туристів та рекреантів. Для розміщення рекреантів та їх обслуговування виділяють зону (або декілька) стаціонарної рекреації.

Методика характеристики туристичного потенціалу території або регіону базується на роботах Ю. О. Юхновської щодо методичних підходів до оцінювання туристичного потенціалу регіонів [2]. Туристичний потенціал, виходячи з даних робіт, є сукупністю природних, історико-культурних об'єктів та економічних, соціальних й технологічних передумов для організації туристичної діяльності. Компоненти характеристики туристичного потенціалу певної території або регіону складаються з декількох груп:

1) історико-культурний потенціал (наявність на території історико-культурних пам'яток, рівень їх значущості, їхня цінність та сучасний стан);

2) природно-рекреаційний потенціал (кліматичні умови, ландшафти, рельєф, ґрунт, наявність водних об'єктів, лісів, сільськогосподарських територій);

3) привабливість території (наявність цікавих пам'яток історії, культури, археології, природи і т. д.);

4) екологічний стан території (забрудненість навколишнього середовища, шумовий фон);

5) інфраструктурний потенціал (наявність на території закладів або засобів розміщення, які повинні задовольняти різні категорії туристів, наявність закладів харчування, кількість місць для цих обох видів послуг);

6) інформаційний потенціал (забезпеченість спеціалізованими інформаційними продуктами для туристичної діяльності, законодавча база стосовно розвитку й використання ЗМІ, використання суб'єктами туристичної діяльності інформаційних технологій і систем);

7) фінансовий потенціал (прибутки, отримані за сплату туристичних послуг, фінансування суб'єкту туристичної діяльності, державні дотації і т. д.);

8) інвестиційний потенціал (інвестиції в туристичну діяльність суб'єкту, реконструкція / модернізація / будівництво туристичних об'єктів та інфраструктури, кошти отримані від інвесторів, що направлені на розвиток туристичної діяльності);

9) управління (нормативно-правові акти щодо використання та регуляції туристичної діяльності на території, наявність систем управління);

10) кадровий потенціал (забезпеченість професійними гідями та екскурсоводами, обслуговуючим персоналом);

11) соціальний потенціал (кількість робітників у туристичній сфері, наявність закладів освіти різних видів, в яких є підготовка у туристичній сфері).

Всі ці чинники безпосередньо впливають на рівень розвитку туристичної діяльності, певної території / області / регіону і т. д., визначають туристичну спеціалізацію, рівень привабливості у туристів тощо.

В Україні станом на 1 лютого 2022 р. організовано 8 прибережно-морських НПП, проте 2 з них розташовані тимчасово на окупованих територіях в Донецькій області та АР Крим. До вказаного періоду прибережно-морські парки пропонували та надавали послуги з таких видів туристично-рекреаційної діяльності: «Джарилгацький», «Азово-Сиваський» (Херсонська область), Приазовський (Запорізька область), «Нижньодністровський», «Тузловські Лимани» (Одеська область), «Білобережжя Святослава» (Миколаївська область) – пішохідний та автомобільний туризм, пляжний відпочинок, яхтинг, сплави, велотуризм, екотуризм, кліматотерапія, рибальство, бьордвочінг, фотоподорожі, кемпінг та ін.; НПП «Білобережжя Святослава» пропонує також етномандри і бальнеологічні процедури.

Окрім цього, НПП пропонують свої екскурсії та маршрути – сухопутні, морські та комбіновані, з використанням автомобілів, катерів, а також піші. За тривалістю подорожі є маршрути які займають декілька годин, одноденні та багатоденні. У більшості парків прокладено екологічні стежки.

За рахунок наявності історико-культурних об'єктів в межах цих НПП, окрім суто природного напрямку, існують й елементи культурно-пізнавального туризму.

Проте, незважаючи на можливості, потенціал цих НПП не використовувався в повній мірі для туристично-рекреаційної та еколого-просвітницької діяльності. Проведений SWOT-аналіз розвитку туризму у цих НПП вказує, що:

Сильні сторони: унікальний природний потенціал, вихід до моря, наявність бальнеологічних ресурсів в деяких НПП.

Слабкі сторони: незадовільний стан інфраструктури, недостатня кількість актуальної спеціалізованої інформації про туристично-рекреаційну діяльність, недостатній рівень проведення еколого-просвітницької діяльності.

Можливості: розширення туристично-рекреаційних послуг, розвиток екологічного туризму та проведення екологічної освіти, розвиток спортивного, пляжного, зеленого, реабілітаційного, бальнеологічного та пригодницького видів туризму і рекреації.

Загрози: погіршення екологічного стану, відсутність інвестування в розвиток туристично-рекреаційної діяльності.

Таким чином, НПП мають як позитивні чинники для розвитку туризму, так і негативні.

Позитивні:

- наявність унікального природно-рекреаційного потенціалу з різними видами ландшафтів (морські узбережжя, лимани, озера, степи, ліси);
- території є привабливими за рахунок наявності пам'яток історії, культури і т.д.;
- історико-культурний потенціал в цих НПП значно менший ніж природний, проте він існує і також позитивно впливає на розвиток туризму;
- території НПП є екологічно чистими.

Негативні: інфраструктурний потенціал НПП недостатньо розвинений та не відповідає всім сучасним вимогам, а транспорт для автомобільних та водних маршрутів є переважно застарілим. Також на території деяких НПП відсутні деякі складові інфраструктури (наприклад, заклади харчування в НПП «Білобережжя Святослава»).

Головною проблемою є слабкий інформаційний потенціал, адже знайти інформацію про туристичну діяльність в межах цих НПП можна тільки на веб-сайтах цих же НПП (не всі парки їх мають), а також на офіційному веб-сайті Природно-заповідний фонд України. На інших туристичних вебсайтах та порталах інформації щодо НПП майже немає.

Проблемними чинниками є і досить слабкий фінансовий та інвестиційний потенціал, що часто підсилюється недостатньою кількістю кваліфікованих працівників, особливо у сфері туризму й рекреації.

Щодо конкретних напрямів туристичної та рекреаційної діяльності, то всі національні парки мають значний потенціал для розвитку екологічного туризму із впровадженням еколого-просвітницької діяльності.

Три парки, з досліджених, мають бальнеологічні ресурси, що дає значний поштовх для розвитку бальнеологічних курортів в межах цих парків.

Потенційним видом туризму на територіях цих НПП міг би стати адаптивний туризм для людей із основних адаптивних груп, для яких було би доцільно створити окремі екскурсійні маршрути та стежки. Додатковим плюсом для відвідувачів є те, що незважаючи на досить спільні риси всіх НПП в плані природного потенціалу (степові ландшафти та піщані морські узбережжя), деякі парки мають в своєму складі лісові зони, в тому числі штучні. Це такі НПП, як «Тузовські Лимани», Нижньодністрівський та «Білобережжя Святослава», останній окрім цього має озера, що також значно розширює можливості.

Проте, для розвитку туризму необхідно поширювати інформацію стосовно цих парків. Так у 2021 р. був створений офіційний веб-сайт присвячений об'єктам природно-заповідного фонду України, але інформація в даному ресурсі не завжди є актуальною. Також вона

недостатньо наповнена та інформативна. Чудовим прикладом для розвитку такого ресурсу є аналогічний сайт від Служби національних парків США.

Важливим кроком для розвитку туризму є розбудова та модернізація інфраструктури НПП, а також створення й продажу сувенірів, одягу і т. п. із символікою даних парків, що добре б вплинуло на рекламу та імідж.

Висновки. Національні природні парки, незважаючи на порівняно малу популярність, є досить перспективними об'єктами для туристично-рекреаційної діяльності, оскільки є екологічно чистими, мають унікальний природно-рекреаційний потенціал, а кількість відвідувачів є регульованою, що підсилює комфорт.

Природний потенціал в сукупності з історико-культурною спадщиною створює можливості для розвитку різних видів туризму й рекреації, а також екологічної просвітницької діяльності. Ключовим фактором розвитку туризму даних НПП є створення бренду та впровадження маркетингової діяльності, завданням якої є інформування потенційних туристів про можливі послуги.

Іншим важливим кроком є залучення інвесторів для покращення інфраструктури, залученні нових професійних кадрів в галузі туризму й рекреації, а також для поліпшення привабливості прибережно-морських НПП.

Список використаних джерел

Природно-заповідний фонд України: веб-сайт. URL: <https://wownature.in.ua/>

Юхновська Ю. О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69), №4 (2). С. 54-59

Ecotourism and protected areas, 2002. UNWTO. Retrieved from: <https://www.unwto.org/sustainable-development/ecotourism-and-protected-areas>